

Kronika jednog partizanskog dana

Vonta se ženi – Pjerov odlazak u partizane – Diverzija na pruži

Svanulo je divno ljetno sunčano jutro kakvih je bilo puno te 1943. godine. Lijepo vrijeme priželjkivali smo mi partizani a i Jakob Novosel, župnik u Đurđevcu. Danas je povodom Male gospe veliko proštenje kod kapele Majke božje između Đurđevca i Mičetinca na domak Đurđevca. Župnik je htio da mu dođe što više vjernika na proštenje i misu, a mi partizani iz Bilogore da na toj svečanoj prigodi oženimo našeg druga Zvonka Ivankovića Vontu, šefa agitpropa Okružnog komiteta Bjelovar. Mladenka je partizanka Ruža Balent iz Prugovca.

Svadba će biti na kraju Mičetinca kod Kate Cvekanke gdje »Veličanstvo« Mato Car iz Đurđevca s drugovima priprema bogatu svinjsku pečenu. Pomaže mu Kata sa susjedama. Peku i kolače – bit će to prava pravcata domaća svadba.

Nas oko četrdeset partizana naoružani karabinima i lovačkim puškama krećemo oprezno prema Đurđevcu. Kad je bilo najsvečanije, pred samu misu, upadamo na proštenje. Očekivali smo da će tamo možda biti neki ustaša ili Nijemac i da ćemo doći do oružja i odjeće. Ali nije bilo ni jednoga, ipak im je to bilo predaleko od bunkera. Narod se u početku prestrašio, prvi puta vide partizane i to po danu. Kasnije, kad su vidjeli da su to manje više domaći ljudi nastalo je opušteno, srdačno druženje i grljenje. Vonta pozove pred crkvicu župnika Novosela i pred okupljenim narodom moli da ga vjenča s Ružom. Župnik to odbija, jer da ih ne pozna, da nisu ozvani, da se nisu ispovijedili i pričestili. Jednom riječju, neće. Vonta stane na stol jedne licitarske šatre i održa lijepi govor. Pretvori proštenje u partizanski miting. Govorio je o ciljevima naše borbe, iznio je političku situaciju. Govorio je o ulozi HSS-a i posebno istakao značaj odlaska u partizane nekih HSS-ovaca đurđevačkog lijevog krila.

Govorio je i o tome kako župnik neće da ih vjenča, a svagdje nas ogovara i kleveče kako smo bezbožnici, kako živimo po šumama nevjenčano i koješta drugo. Evo, kaže Vonta, svi ovi moji drugovi su nam svjedoci da smo Ruža i ja neoženjeni i da želimo stupiti u istinski brak. Kaže, da kod nas o svemu odlučuje narod, pa neka tako bude i sada. »O našem vjenčanju donesite odluku vi« veli Vonta. A ono iz svih grla prolomi se snažno: »Neka vjenča!« Župniku nije preostalo drugo nego da obavi pravo crkveno vjenčanje.

Povukli smo se u Mičetinac veseli i razdragani, puni dojмова iz susreta s narodom Đurđevca i okolice.

Dok su učesnici vjenčanja i proštenja od kapele nastavili veselje i svadbu u Mičetincu zvanom Mala Moskva, moja dva druga Slavko Koproščec Šukan, Valen Mađerić Čile i ja odlazimo u Kloštanske vinograde »zarobiti« Pjera Šandla i dovesti ga u partizane.

Nabavili smo tri bicikla i dobro naoružani krenuli bilogorskim i poljskim puteljcima prema Veselom brijegu. Cijelu akciju ugovarao je Šukan preko veze Ivana Hasana iz Đurđevca. Poručio je Pjeru da pozove u vinograd s gostima i kojeg gestapovačkog oficira. Naime, u Šandlovoj velikoj kući u centru Kloštra bio je njihov štab. Maštali smo o koristi koju bi imali da zarobimo kojeg gestapovca. Računajući na tu mogućnost posebno smo se pripremili i sve eventualnosti predvidjeli. Fingirat ćemo da je s nama velika partizanska jedinica. Makar nisam imao niti dvadesetjednu godinu, bio sam najstariji i imao sam novu plavu uniformu avijatičkog podoficira i bit ću komandant.

Biciklima smo došli na oko šesto do sedamsto metara do Šandlove vile. Susreli smo dosta ljudi. Bila je nedjelja pa su vinogradi bili puni. Međutim, na nas ljudi nisu obračali neku posebnu pažnju. Partizanske troge kape spremili smo u džepove, a partizane u ranim popodnevnim satima na biciklima nitko nije očekivao. Bicikle smo spremili u jedan kukuruz i koristeći zaklone prikradali se vili. Kod Šandlovih je bilo vrlo živo i bučno. Vrata i svi prozori bili su širom otvoreni, a netko je i pjevušio. prema dogovoru Čile zauzima položaj ispod terase prvog kata, a Šukan na ulaznim vratima. Oni su trebali zaustaviti svakog tko bi htio da se probije van. Na neprijateljske vojnike će pucati.

Ja sam se u nekoliko skokova popeo na prvi kat, naglo otvorio vrata velike sobe, podigao pušku i povikao: »Ruke u vis, mi smo partizani, svi uza zid!« U sobi oko velikog stola punog hrane i pića sjedilo je oko dvadeset do dvadesetpet osoba, muških i ženskih. Preletio sam očima ima li koji neprijateljski vojnik. Pošto ih nije bilo, sve sam ih postrojio uz zid i pozvao gore Šukana i Čilu. Oni su odmah došli i raportirali: »Druže komandante, čete su zauzele položaje prema Kloštru, prema Prugovcu i prema šumi Seča.« Pjera smo grubo izdvojili i optužili da je kriv za smrt Ivana Domovića sekretara Kloštarske partijske organizacije koji je nedavno bio zajed-

Rujan 1943. god. Upravo osnovana kazališna družina Okružnog NOO-a Bjelovar – Mičetinski vinogradi. Stoje: Katica Prišlin, Josip Fleković-Tulec, Suzana Heister, Jovo Milić-Orao, Marica iz Sesveta i Ivica Valić. S gitarom Martin Berta, a harmonikom Pjer Šandl.

no s Pjerom uhapšen. Domovića su u podrumu žandarmerije ubili tvrdeći da se sam objesio, a Pjera su roditelji za veliki novac nakon par dana uspjeli izvući iz zatvora. Dok sam ja sve držao na nišanu, dotle su Šukan i Čile svezali Pjera. Pri ruci nije bilo ničega pa su ga svezali kravatom. Među gostima opazimo i Vladu Milića, prometnika na željezničkoj stanici Kloštar. On je inače bio naš simpatizer i suradnik i onog časa učinilo nam se da bi bilo efikasno i uvjerljivije da i njega uhapsimo. Okrivili smo ga da je nedavno, kad smo preko pruge vršili akciju u Kalinovcu, pozvao oklopni vlak iz Virovitice koji nam je učinio velike neprilike. I njega smo izdvojili i vezali kravatom. Među gostima s podignutim rukama uza zid stajao je i jedan uniformirani viši željeznički službenik s puno zlatnih traka i oznaka. On je stalno nešto žvakao. Nije bilo vremena s tim se baviti, no kasnije smo saznali da je iz Zagreba i da je pojeo ustašku legitimaciju. U stvari nije bio ustaša. Legitimaciju je imao jer su se svi takvi funkcioneri morali upisati u ustaški pokret. Pjerov otac nije bio prisutan. Pjer mu je rekao što će se dogoditi pa radije nije niti došao, teško bi to podnio. Majka koja ništa nije znala grčevito je pla-

kala i molila da ne odvodimo Pjera, da on nije ništa kriv. Preklinjala me je: »Martine, pa vi dobro znadete Pjera, koliko ste puta bili kod nas u kući i vi morate znati da Pjer nema veze s ubistvom Domovića.« Preklinjala je i Šukana i Čilu, koji su Kloštrani, pa kako mogu to da rade s njim. Ja sam je tada grubo izvukao van u jednu drugu prostoriju i da nitko ne vidi zagrlio je i ispričao joj da je to sve dogovoreno da u stvari spašavamo Pjera jer mu prijete ponovno hapšenje. Sve ovo je radi njih da se mogu braniti i da im se radi toga vjerojatno neće ništa dogoditi. Molio sam je neka se i dalje ponaša nepromijenjeno.

Očekivali smo među gostima i Dragutina Valca šefa DOP-a – Državnog otkupnog poduzeća u Kloštru. Pitalo za njega i kažu da je u susjednoj klijeti. Tražimo da ga dovedu. Svi bi išli po njega samo da se izvuku iz gužve. Da dovede Valca, naredio sam Pjerovom bratu –Zdravku.Valc je bio naš čovjek, član Partije zajedno s Pjerom i Domovićem. Taj čas učinilo nam se pametnim da i njega uhapsimo i odvedemo. Meni je izgledalo da je i on ugrožen pa je to prilika da i njega izvučemo. Zamalo evo ga na vrata. Pjerov brat mu nije rekao što se

ovdje zbiva i Zdravko ulazi u sobu bezbrižan. Ja podižem pušku na njega i natjeram ga u čošak pored Pjera i Milića. Optužim ga da radi za neprijatelja – otkupljuje od naroda žito i hrani ustaše. Njemu je odmah bilo sve jasno. Daje otpor, brani se, ali dobro glumi. Drugovi ga vežu također kravatom. Zdravko, brat Pjerov, zove me van. On je sve prokužio i obavještava me da je vidio dva žandara koji su bili također u jednoj susjednoj klijeti, kako sagnuti skrivajući se uz živicu trče prema Kloštru. Netko tko nas je vidio prilikom upada u vilu vjerojatno im je rekao. To me nije zabrinulo. Atmosfera se smirila, gosti su spustili ruke i stajali u pola sobe. »Uhapšeni« su bili svezani u čošku. Gladni kao vukovi sjeli smo za stol i dobro se najeli. S Valcom je došla njegova supruga Ankica i njezina sestra Terka – obadvije iz Virja. Terka je ustvari bila moja djevojka, a sada mi je supruga. Pred prisutnima nisam pokazao da se znamo i one su sve shvatile. Tom prilikom sam se, eto, neočekivano prvi puta susreo s Terkom kao partizan pa mi je ova akcija pružila i jedno posebno lično zadovoljstvo.

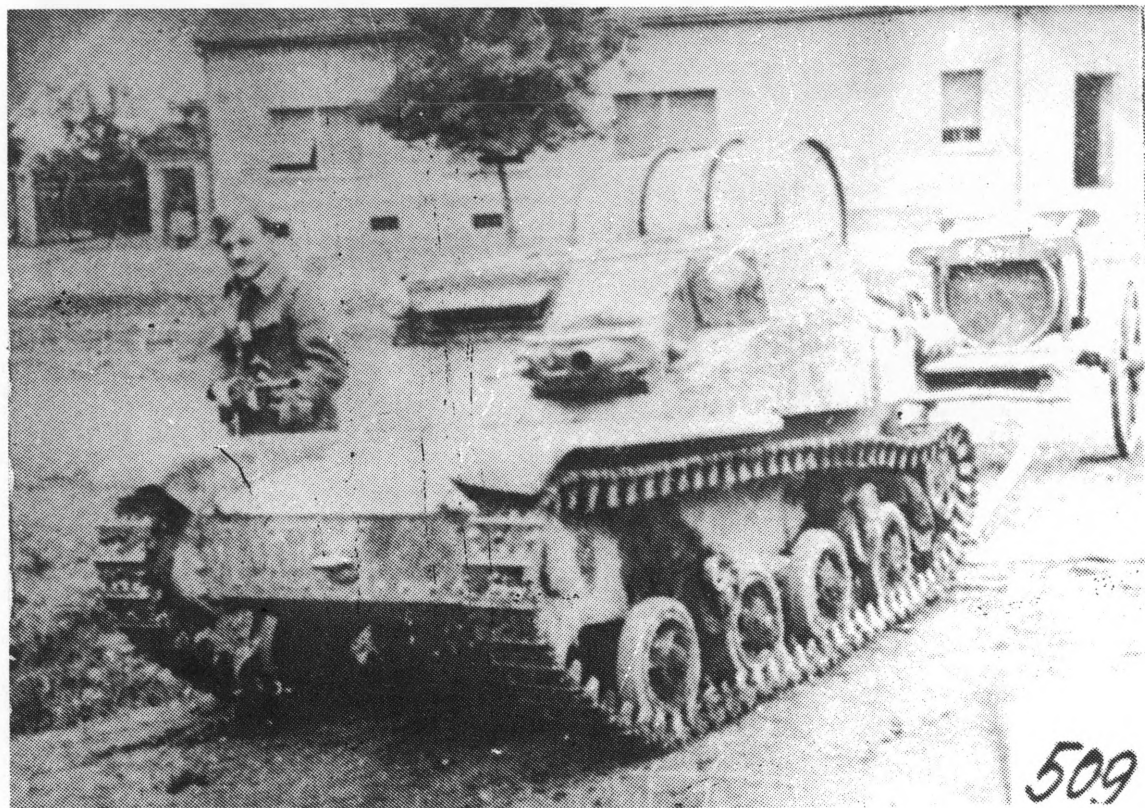
Nakon obilnog ručka pozvao sam Terku van u kupaticu da me polije vodom i sapere sa mene znoj i praši-

nu jer je bilo užasno vruće. To nije bilo nikome sumnjivo. Tada sam imao priliku da porazgovaram s njom i da joj kažem neka sestra bude bez brige. Treba i dalje glumiti veliku zabrinutost, ali mi ćemo Valca i Milića, ako ne budu spremni da ostanu s nama, za dva dana pustiti kući.

Na odlasku obećali smo prisutnima temeljito ispitati krivice uhapšenih i da im se neće ništa dogoditi ako, kako kažu, nisu ništa krivi. Rekli smo: »Partizani točno znaju što tko radi za neprijatelja u Kloštru. Nas je jako puno – sve šume i sela su naša – trećina Hrvatske je oslobođena. Ovu akciju smo izveli sa tri čete, sve je opkoljeno. Uskoro namjeravamo napasti i osloboditi Kloštar i cijelu Podravinu. Svatko će odgovarati za svoje postupke protiv narodnooslobodilačke borbe.

Izlazimo svezanim »uhapšenicima«. Nitko ne smije van iz kuće, ispraćuju nas plačući s terase. Podižem pušku i opalim jedan metak u zrak, uz objašnjenje da je to znak za povlačenje jedinica koje drže zasjedu i osiguranje.

Nije prošla niti minuta kako smo odmakli od Šandlove vile, kad začujemo teški mitraljez od kloštranskog kolodvora. To nas nije zabrinulo, oni često pucaju. Kas-

Jedan od deset zarobljenih ustaških tenkova u Kloštru ispred Šandlove kuće 1944. g.

nije smo saznali da je to pucao oklopni vlak kojega su pozvali oni žandari što su pobjegli iz vinograda. Taj vlak je cijele noći bio na željezničkoj stanici i pripucavao.

Krećemo jedan po jedan prema Suhog Kataleni. Kad smo zamakli iz vidokruga, a već je bio i sumrak, izgrlili smo se sretni što je akcija tako dobro uspjela. Bili smo zadovoljni i tog časa nam se svima činilo dobro i pametno što smo pokupili i Valca i Milića. Postigli smo veći i uvjerljiviji efekat. Najvažnije nam je bilo sačuvati porodicu Šandl. Ni jednog časa nismo pomislili šta će biti s Valcom i Milićem ako se vrate. Izgledalo je sve jednostavno, nama u partizanima kao nedužna dječja igra – a nije bila igra. Mogli su imati teških neprilika.

Međutim sada nastaju naše zajedničke neprilike. Smračilo se i mi nikako da nađemo bicikle. Svi su kukuruži jednaki. Napokon razvili smo se u strelce i našli bicikle. Pokušavamo svaki jednog druga staviti na štan-gu bicikla i voziti. Nije išlo. Poljski put, pijesak, mrak – odustajemo. Gurajući bicikle uputimo se u Suhu Katalenu – kuda smo jedva došli iscrpljeni od umora. Do Mičetinca je daleko, zamolili bi nekoga da upreže kola i da nas poveže, ali nije bio običaj da tražimo kola za prevoz zdravih partizana. Kola smo tražili samo za prevoz ranjenika i stvari. Međutim nije bilo izlaza. Povežemo Čilea zavojima i napravimo od njega ranjenika i zamolimo gazdu u jednoj kući za koju su nam rekli da imaju konje, da upreže velika kola i poveže nas kroz Bilogoru. Čovjek, videći »ranjenika«, bez riječi se odazvao. Pitao je samo koliko će dana voziti. Rekli smo mu do jutra bit će natrag. Bio je zadovoljan. Obično su takve vožnje trajale i po nekoliko dana.

Treba se prebaciti preko pruge Kloštar – Bjelovar, kroz šumu Seča. Put je vodio uz neku vahtarnu. Bila je večer pa nismo očekivali da bi nas na pruzi mogao netko prestresti. Bicikle smo smjestili u kola, rasporedili se tako da ako zatreba lako iskočimo. Šutjeli smo kako vozač ne bi ništa saznao o nama. Naši »uhapšenici« ni po čemu nisu izgledali drugačije od nas partizana. Eto nas i na pruzi. Oprezno je pređemo i zaustavimo kola oko stotinu metara dalje. Ne bi bili partizani da na neki način ne napakostimo bandi, kako smo zvali sve neprijatelje. Svi ostaju u kolima, a Šukan i ja vraćamo se do vahtarne. Izlazi željezničar, neki dobroćudan čovjek, nasmijan, na njemu ni traga straha. Razgovara s nama očito sa simpatijom. Da ne znamo tko je, mislili bismo da je partizan iz neke druge jedinice. Molimo ga dugačku pilu. U vahtarni vidimo i veliki ključ, za zavrtnanje šarafa na tračnicama. Kaže da nikakav vlak nema najavljen. Povedemo ga sobom da bude uz nas neka ga vrag zna, mogao bi nekom telefonirati. Prepilimo tri telegrafska stupa, ali kako mi tome nismo bili vični, stupovi nikako da padnu. Držale su iz žice. Željezničar nam je pomogao. Donio je neka velika kliješta, povukao jedan stup, žice su pale niže i mi smo ih presjekli. Nakon toga pokušali smo odšarafiti tračnice. Ni to nije išlo, nismo imali nikakvog iskustva. Opet se uključuju željezničar. Ode i donese ogroman čekić na metar dugačkom dršku. Veli probajte s ovim, samo jako lupite po šarafu puknut će. I zbilja, nakon dva, tri udarca svaki šaraf se otkinuo. Progu nismo razmakli, nismo mogli, ali bili smo zadovoljni. Sa željezničarom smo se srdačno oprostili i »obećali« mu, da ćemo uskoro napasti i osloboditi Kloštar.

Zašto smo svakom prilikom davali takove poruke? Zato što smo znali da će sve takve izjave doći do bande a to je kod njih stvaralo nervozu i strah. Tako je to bilo kod nas još 1943.g. i skoro do polovice 1944. godine.

Putovanje vrhom Bilogore proteklo je šutke bez ikakvih komplikacija. U šumi iznad Mičetinca zaustavili smo kola i vozaču rekli da se okrene i vrati kući. Po nas će doći druga kola koja će nas voziti na Kalnik. On si nije dao dva puta reći. Veselo se okrenuo, srdačno pozdravio i vratio. Mi smo na taj način kamuflirali cilj našeg puta.

Odmoreni vratili smo se u našu Malu Moskvu. Osim stražara nigdje žive duše. Bila je ponoć i svi su spavali. Gozba je završila, kažu stražari, u velikom veselju prije jedan sat. Nas je dočekao jedino Martin Petrović Baći, jedan od domaćina svadbe. On je znao kuda smo otišli i sačuvao nam hrane. Poslije kasne večere idemo na spavanje. Pjer kaže: »Ja ću i onako dobiti uši, nos ili sutra, idem k drugovima u štagalj na sjeno.« Valc i Milić ne bi, oni bi se vratili kući, radije bi spavali negdje gdje nema ušiju. U stali pored krava Kate Cvekanke bilo je mjesta i sigurno nije bilo ušiju. Donesemo slame i nas trojica legnemo na dva metra prostora između zida i krava. Milić je spavao do krava. U noći krava je ustala i s mekom balemom od zelene trave našeg Milića pokakala. Sutradan, kad smo se svi našli na okupu i pričavamo naše dogodovštine, Milić je bio glavna tema. Rekli su mu drugovi da bi bilo bolje da je dobio uši nego što ga je poslala krava.

Najviše se razveselio Josip Fleković TULEC iz Kapele. On je dobio izvršnog harmonikaša Pjera Šandla za kazališnu družinu Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Bjelovar koju je upravo osnivao. Valcu i Miliću pokazali smo sve ljepote Male Moskve, no oni su ipak odlučili da se sutradan vrate kućama. Osobno mislim da je trebalo u onoj situaciji više hrabrosti vratiti se kući nego ostati u partizanima.

Kasnije smo saznali da je u Kloštu bilo vrlo uzbudljivo. Pojačana je obrana, gestapovci i žandari sa suosjećanjem odnosili su se prema porodicama Šandla, Valca i Milića. Trećeg dana savjetovali su žandari da Pjerova mama i žene Valca i Milića pođu kolima u bilogorska sela od Katalene do Hampovice i pokušaju pronaći svoje. Dobivao se dojam da su se trudili kako bi partizani imali o njima što povoljnije mišljenje. Dokle su došle ne znam, mimoišli su se na putu.

Po povratku u Kloštar Milić i Valc bili su glavna atrakcija. Bezbroj puta ispitivali su ih žandari i gestapovci. Najviše ih je zanimalo koliko nas ima i što smo rekli kakve imamo namjere. Odgovorili su im da ne mogu reći koliko nas ima, ali činilo im se da je iza svake bukve bio partizan. »Pa kako to da su vas pustili?« pitaju. Milić kaže: Ja sam ih uvjerio da nisam bio u službi kad je došao oklopni vlak na kalinovačku stanicu,« a Valc: »Ja sam tvrdio kako ne vršim prisilni otkup žita. To rađe vojne jedinice kad upadaju u sela, ja preuzimam i plaćam žito. Da nema mene, to bi činio netko drugi. Međutim, partizani sve znaju. Raspitivali su se o mojim ljudima, znadu što se sve ovdje događa, što tko radi. Poručili su da će uskoro doći i neka svatko vodi računa kako se ponaša. A šta se dogodilo s Pjerom Šandlom? Ne znamo. S njim sigurno nije dobro. Odmah su ga odvojili i više ga nismo vidjeli.«

Ova istinita priča govori o samo jednom partizanskom danu. partizanski dani bili su dugački i sadržajni. Često puta je izgledalo da smo za mjesec dana proživjeli čitavu godinu. Iz rata smo izašli odrasli i stari. Ništa nam nije bilo nerješivo. Otuda i ona partizanska: snađi se družite! Obično smo se snalazili pa i nije to uvijek bilo najbolje. Često se pitam: da li je bilo bolje ono ili ovo sada zakonito – usmjereno, a često puta bez ljudskosti i ondašnjeg morala.